

4. konferenca z mednarodno udeležbo
Konferenca VIVUS – s področja kmetijstva, naravovarstva, hortikulture in floristike ter živilstva in prehrane
»Z znanjem in izkušnjami v nove podjetniške priložnosti«
20. in 21. april 2016, Biotehniški center Naklo, Strahinj 99, Naklo, Slovenija

4th Conference with International Participation

Conference VIVUS – on Agriculture, Environmentalism, Horticulture and Floristics, Food Production and Processing and Nutrition

»With Knowledge and Experience to New Entrepreneurial Opportunities«

20th and 21st April 2016, Biotechnical Centre Naklo, Strahinj 99, Naklo, Slovenia

Gorenjska kot samooskrbna prehranska regija

Dr. Marijan Pogačnik

Biotehniški center Naklo, Slovenija, marijan.pogacnik@bc-naklo.si

Izveleček

V gorenjski regiji imamo na voljo le 0,16 ha kmetijskih zemljišč na prebivalca, samo 11 % le-teh je namenjeno za rastlinsko pridelavo. Na 3.528 ha po naši oceni pridelamo le dovolj krompirja, medtem ko druge vrtnine pridelujemo v premajhnem obsegu. Za preskrbo gorenjskega prebivalstva bi potrebovali še približno 14.416 ton različnih zelenjadnic in 11.758 ton sadja. Pri tem ni upoštevano še približno 650.000 turistov, ki letno obiše gorenjske turistične destinacije in okuša našo kulinariko. Imamo dobro razvejane kmetijske institucije na področju posredovanja znanja (izobraževalne, svetovalne), institucije na področju organizacije pridelave (11 zadrug) in manjše trgovine (455), ki prodajajo živilske proizvode. Gorenjska ima 2.206 samozaposlenih kmetov, 598 kmetijskih gospodarstev ima prijavljeno dopolnilno dejavnost. Na podlagi analize proizvodnih, organizacijskih in ekonomskih dejavnikov lahko potrdimo, da bi lahko Gorenjska z boljšo povezanostjo pridelala dovolj hrane za svoje prebivalstvo in postala samooskrbna regija.

Ključne besede: samooskrba, hrana, organiziranost

Gorenjska as a self-sufficient region

Abstract

In the Gorenjska statistical region we have 0.16 hectares of agricultural land per capita, only 11% are intended for crop production. It has been estimated that only production of potatoes (grown on 3,528 hectares) seem to be in accordance with the expected quantities, while other vegetables quantities are insufficient. To supply population in Gorenjska region we would need approximately 14,416 tons of various vegetables and 11,758 tons of fruits. Yet, we have not taken into account 650,000 tourists who annually visit Gorenjska tourist destinations. We have a well-diversified agricultural institutions in the field of imparting knowledge (education and advisory institution) and institutions on the field of organization of production (11 cooperatives) and small shops (455), which sell food products. Gorenjska region has 2,206 self-employed farmers and 598 farms have declared a supplementary activity. Based on the analysis of production, organizational and economic factors, we can confirm, that Gorenjska region with better connectedness could produce enough food for its population and so become self-sufficient region.

Key words: self-sufficiency, food, organizing

1 Uvod

Kmetijstvo je gospodarska panoga, kjer je v svetovnem merilu 31 % zaposlenih, ki hkrati zagotavljajo hrano za 7,2 milijard prebivalcev. Veliko število zaposlenih v kmetijstvu je v nerazvitih celinah in državah (Azija 38,6 %, Albanija, 52,6 %), medtem ko je v razvitih državah ta procent zelo majhen in se še vedno zmanjšuje (Nemčija, 1,5 %, ZDA, 1,6 %). Pritisk na cene hrane je zaradi globalnega trga zelo močan, tudi zaradi viškov hrane, zato se globalno delež izdatkov za hrano niža. Istočasno se povečuje poraba hrane v zadnjih 14 letih za 7 %, kar je v svetovnem merilu 2.903 kcal/prebivalca/dan. V zadnjih letih se močno povečuje število držav, ki presegajo vrednost nad 2.500 kcal/prebivalca/dan, ki je po nekaterih ocenah dovolj za prehranjevanje (FAO methodology ..., 2008). V letu 2030 bo po ocenah FAO povprečni Zemljan porabil 3.040 kcal na dan, število prebivalcev je ocenjeno na 8,1 milijard (World Agriculture ..., 2006).

Med glavnimi nalogami svetovne kmetijske politike je pridelava varne, kakovostne in čim cenejše hrane ter zagotavljanje prehranske varnosti in čim višje stopnje samooskrbe. V prispevku bomo razmišljali o možnosti boljše organiziranosti za večje samooskrbo na področju rastlinske pridelave, predvsem na področju pridelave zelenjave.

1.1 Evropsko kmetijstvo

Evropa (EU-28) ima 4,4 mil. km² površine in 506 mil. prebivalcev, ki imajo za svojo prehrano na voljo približno 173 milj. ha. Približno 12 mil. kmetov, 5,3 % od celotne populacije, proizvede za 392 milj. EUR živilskih proizvodov in za svojo prehrano porabi 61 % te vrednosti (European Commission, 2011).

Evropa je tudi z 43,1 mil. ha ekološke pridelave vodilna na svetovnem trgu, ki je cenovno vreden več kot 72 mil. (The world ..., 2015). Samooskrba z mlekom in drugimi mlečnimi izdelki (sir, maslo, ...) je bila 2012 nad 105 %, največja je bila pri posnetem mleku 237,7 %. Tudi pri žitu imamo presežek, 114 %. Najmanj pridelamo riža, 72 % samooskrba, sledi koruza z 82 %, ovčje in kozje meso 87 % in sladkor z 89 %. Iz teh podatkov je razvidno, da v Evropi pridelamo dovolj hrane za svoje prebivalstvo, v nekaterih sektorjih (mlečni, ...) imamo celo težave s prevelikimi količinami.

1.2 Slovensko kmetijstvo

V slovenskem kmetijstvu dela na 482.219 ha kmetijskih površin 81.803 zaposlenih (PDM), ki upravljajo z 72.377 kmetijskimi gospodarstvi. Prevladujejo travniške površine (58 %), sledijo njive z 36 % ter 6 % trajnih nasadov. Kar 80 % kmetijskih gospodarstev se ukvarja z živinorejo in redi 399.349 GVŽ.

V svojo letno pridelavo kmetijstvo investira 753 mio EUR v obliki repromateriala. Struktura teh stroškov je razdeljena na deleže: 51,5 % krma, 15,5 % energija, 6,8 % gnojila, 4,5 % seme in sadike, 3,1 % fitofarmacevtska sredstva, 18,6 % drugi stroški. Prihodki iz naslova pridelave v kmetijstvu so v letu 2014 znašali 1.250 mio EUR, ki se razdeli v deležih: 54,3 % na rastlinsko proizvodnjo, 44 % na živalsko proizvodnjo ter 1,6 % za kmetijske storitve (Statopis, 2015).

Slovenija je v letu 2013 uvozila za skoraj 2 milijardi EUR kmetijskih proizvodov, izvozila pa le za približno 900 milijonov EUR. Iz tega razloga imamo še veliko priložnosti za izboljšanje bilance izvoz/uvoz. Najslabša samooskrba je pri zelenjavi, ki se v zadnjih petih letih giblje približno v višini 34 %. Poraba zelenjave na prebivalca raste, v letu 2013 je 96,4 kg, zato znaša negativna trgovska bilanca pri "užitnih vrtninah" skoraj 94 mio EUR (Poročilo ..., 2015).

Tudi v Sloveniji, tako kot v Evropi, raste trg z ekološkimi živilskimi izdelki. Za povprečje EU je za leto 2013 ocenjena 6-odstotna rast, Slovenija je prodala za 49 mio EUR izdelkov (The World ..., 2015).

Slovenski trg na področju živil obvladuje sedem večjih trgovcev, ki postavljajo pogoje in določajo cene dobaviteljem. Ocenjuje se, da s svojo maloprodajno in veleprodajno mrežo pokrivajo 90 % prodanih količin živil na trgu (Raziskava sektorja, 2014). Gospodinjstva z najnižjimi dohodki so v letu 2012 porabila kar 23 % za hrano in brezalkoholne pijače, zato so za to populacijo pomembne nizke cene (Statopis, 2015).

2 Gorenjska – samooskrbna regija

V gorenjski statistični regiji, ki je razdeljena na 18 občin, živi 203.894 prebivalcev (10 % prebivalcev SLO). V tej regiji imamo v uporabi 31.411 ha kmetijskih zemljišč (6,6 % SLO), kar je 0,16 ha na prebivalca (0,84 ha v SLO). Večina teh površin, 22.984 ha (73 %) je travnikov in pašnikov, 8427 (27 %) ha je njiv (Statistični podatki, 2010). Za rastlinsko proizvodnjo je na teh njivah namenjenih le 3.528 ha, 4.899 ha je namenjenih za krmo živali (ocena). S kmetijstvom se ukvarja 4.450 kmetijskih gospodarstev (6 % SLO), od tega je 2.206 po evidenci AJ PES-a samozaposlenih.

Razvejanost odkupovalcev je dobra, vendar ti med sabo niso organizirani, zato dosegajo prenizke odkupne cene za pridelovalce. Pridelovalci velikokrat sami iščejo prodajne poti z namenom doseganja višje prodane cene. Nekateri so pri tem bolj uspešni, ker skušajo svojim proizvodom dodati višjo dodano vrednost (domače, blagovna znamka, ...). Vendar imajo majhne količine, ki jih lahko prodajajo le na lokalnem trgu.

Po Standardni klasifikaciji dejavnosti Kmetijstvo in lov, gozdarstvo, ribištvo je na področju kmetijstva registriranih 91 zadrug (E-zadruga, 2016), v zadržni zvezi je včlanjenih 65 zadrug, kjer je zaposlenih 2.615 ljudi ter 13.715 članov. Na področju Gorenjske deluje 11 zadrug z 287 zaposlenimi in imajo 2.115 članov (Zadržna zveza, 2016; E-zadruga, 2016).

3 Rezultati

Pri proučevanju pridelave na področju rastlinske pridelave smo uporabili dostopne evidence, ki jih vodijo za to pristojne institucije. Poleg uradnih evidenc smo uporabili tudi podatke Biotehniškega centra Naklo (BC Naklo), ki ima na svojih površinah tudi približno 0,5 ha zelenjadnic in 0,6 ha sadovnjaka. Na posestvu ima tudi manjšo trgovino, kjer prodaja izdelke različnih pridelovalcev (Arhiv BC Naklo, 2015).

3.1 Kmetijska pridelava v Sloveniji in na Gorenjskem

Tabela 1: Potrebna količina posameznih proizvodov*¹

Vrsta proizvoda	Poraba na preb. v kg/leto	Ocen. potrebne količine SLO v t/leto* ²	Pridelano v SLO v t/leto	Odkup in prodaja v t	Pridelano/ odkupljeno v %
Žito (brez riža)	90,1	184.722,0	568.846	132.079	23,2
Krompir	70,3	144.128,3	101.208	7.902	7,8
Zelenjava (sveža in predelava)	91,8	188.207,4	59.984	9.677	16,1
Sadje	87,6* ³	179.596,6	153.666	33.031	21,50
Meso z drobovino	93,7	192.102,7	153.300	122.627* ⁴	80,0
Mleko, ekvivalent	223,7	458.627,3	603.900	519.500* ⁵	86,0
Jajca	10,1	20.706,9	357.100.000	121.950.000	34,2
Med	1,1	2.255,2	1.700	340	20,0

*¹ podatki so iz leta 2010 *² št. prebivalcev s 1. 1. 2011 je bilo 2.050.189 *³ podatki so s spletne strani S podeželja.si *⁴ podatki so iz zakola živine *⁵ kravje mleko

Iz tabele 1 je razvidno, da po uradni statistiki odkupimo najmanj krompirja, čeprav ga pridelamo približno 70 % potrebne količine. Pri pridelavi krompirja je večji problem odkup in cena krompirja, ki se je v zadnjih petih letih gibala pri ceni 217,74 EUR/tono. To je le približno 0,04 EUR več, kot je izračun KIS-a (Modelne kalkulacije ..., 2014). K temu lahko prištejemo še neorganiziran trg in s tem tveganja za prodajo, zato kmetje svojo proizvodnjo preusmerjajo na druge poljščine, predvsem na krmne rastline za mlečno proizvodnjo.

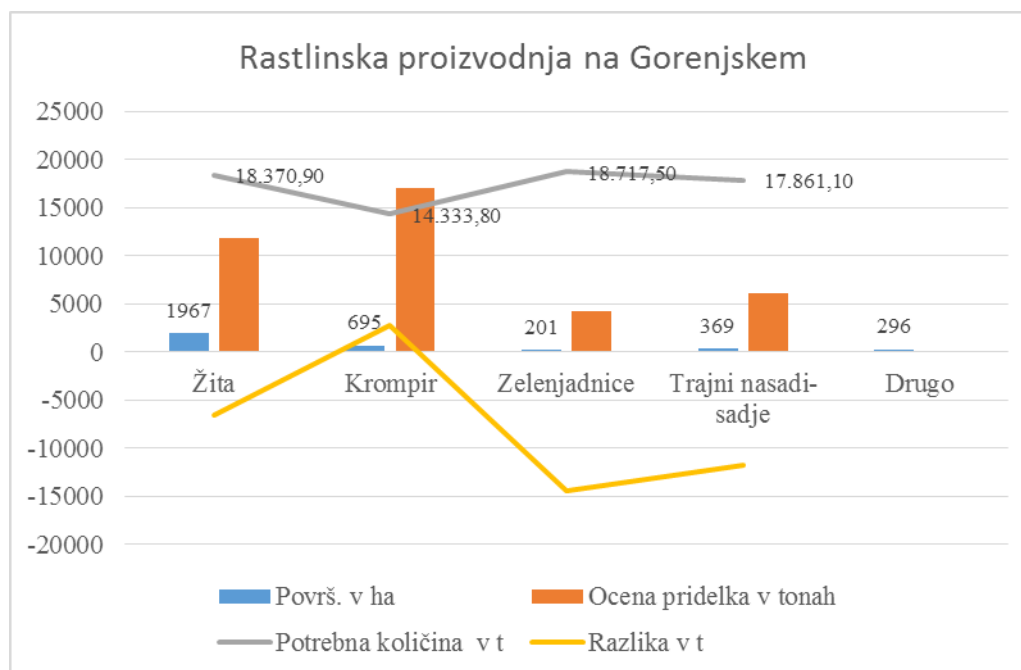
Tabela 2: Rastlinska proizvodnja na Gorenjskem v letu 2010*¹

Vrsta proizvoda	Površ. v ha	V %	Ocena pridelka t/ha	Ocena pridelka v tonah	Poraba preb. kg/leto	Potrebna količina v t* ²	Razlika v t
Žita	1967	55,7	6,00	11.802,0	90,1	18.370,9	-6.568,0
Krompir	695	19,7	24,54	17.055,3	70,3	14.333,8	2.721,5
Zelenjadnice	201	5,7	21,40	4.301,4	91,8	18.717,5	-14.416,1
Trajni nasadi	369	10,5	16,54	6.103,3	87,6	17.861,1	-11.757,8
Drugo	296	8,4	/	/	/	/	/
Skupaj	3528	100,0	/	/	/	/	/

*¹ prirejeno na podlagi statističnih podatkov in poročila

*² izračun je narejen na 203.894 prebivalcev Gorenjske

Gorenjski kmetje pridelujejo poljščine, zelenjadnice ter sadje na 3.528 ha, kar je 42 % vseh njiv. Na ostalih njivah se pridelujejo rastline za krmo živali. V bilanci posameznih pridelkov primanjkuje predvsem zelenjadnic in različnih vrst sadja. Pri tem je všteto tudi južno sadje, ki ga v Sloveniji večinsko uvažamo.

Graf 1: Rastlinska proizvodnja na Gorenjskem

Tudi na grafu 1 je dobro razvidno, da imamo premajhne količine pridelkov zelenjadnic in sadnega drevja. Tudi v tem primeru so težave pri organizaciji, povezovanju in skupnem nastopu na trgu.

3.2 Organizacija pridelave, odkupa in prodaje

Na Gorenjskem deluje 11 kmetijskih zadrug, ki se ukvarjajo s pridelavo, odkupom in prodajo svojih pridelkov. Kmetijsko gozdarska zadruga Lesce ima na svojih površinah pridelavo mleka in mesa ter pridelavo sadja. Ostale gorenjske zadruge izvajajo odkupe pridelkov kmetov, največ odkupujejo mleko, živali in krompir. Skoraj vse zadruge imajo tudi maloprodajo kmetijskih proizvodov v svojih trgovinah. Pri tem izstopa Loška zadruga, ki ima 7 lastnih živilskih trgovin in 4 svoje blagovne znamke. Poslovna organiziranost te zadruge je dokaz, da z dobro organizacijo, poslovno politiko in sporazumevanjem z deležniki v verigi lahko povečamo pridelavo in predelavo kmetijskih proizvodov.

Tabela 3: Kmetijske zadruge na Gorenjskem v letu 2015

Zadruga	Vrste kmetijskih pridelkov za odkup	Maloprodaja kmet. pridel.	Promocija pridelkov
Gorenjska mlekarška zadruga	mleko	nima	/
Gozd Bled, KGZ	mleko, živali	/	/
Gozdarska kmetijska zadruga Srednja vas v Bohinju	mleko, meso	ni podatkov	ni podatkov
Kmetijsko gozdarska zadruga M Sora Žiri	mleko, živali	nima	/
Kmetijsko gozdarska zadruga Sava Lesce	mleko, živali, sadje	kombinirana trgovina	Domači kotichek
Kmetijsko gozdarska zadruga Sloga, Kranj	mleko, živali, krompir, poljedelski in vrtnarski pridelki	kombinirana trgovina	Slogina špajza
Kmetijsko zadruga Križe	mleko, živali, zelenjavo	kombinirana trgovina	Nima slogana
Kmetijska zadruga Cerklje	mleko, živali, krompir, poljedelski in vrtnarski pridelki	kombinirana trgovina	Program zdrave domače prehrane
Kmetijsko zadruga Naklo	mleko, meso	nima	/
Loška zadruga KGZ	mleko, meso,	7 trgovin	Loška mlekaršna, domači kotichek, Loške mesnine, Mesnine Bohinja
Mlekop	mleko	nima	/

Poslovno združenje Mlekop in Gorenjska mlekarška zadruga sta specializirana le za odkup in distribucijo surovega mleka.

Tabela 4: Število prodajnih mest na Gorenjskem

Vrsta prodajnih mest	Število	Opomba
Male živilske prodajalne	455	registrirani obrati prodaje na drobno (maloprodajne trgovine, tržnice, premični obrati)
Dopolnilne dejavnosti	598	
Mlekوماتi	13	
Prodaja živilskim obratom* ²	210	vklučuje tudi večje trgovine (Mercator, ... in druge posrednike ter predelovalce, ocena podatki so iz trgovina.net, kjer so vključeni tudi večji trgovci
Internetna prodaja* ³	59	

Kljub dobro organizirani mreži velikih trgovin, imamo še vedno dovolj kanalov za distribucijo domače pridelane hrane.

Tabela 5: Povprečna letna odkupna cena nekaterih vrtnin

Proizvodi	Povprečna odkupna cena v €/kg* ¹	Prodaja v manjše trgovine v €/kg* ²	Prodaja na tržnici v €/kg* ³
Jedilni krompir	0,26	0,21	0,8-1
Fižol v zrnju	3,39	3,1	3,0
Čebula	0,45	1,1	1,5-2
Korenje	0,44	1,5	1-2
Paradižnik	1,06	1,15	2-4
Cvetača	0,75	2,5	3-4
Zelje	0,27	1,0	1,5-2
Solata	0,76	0,75	3-4

*¹ Poročilo o stanju ..., podatki so povprečje cen iz leta 2012, 2013, 2014

*² BC Naklo

*³ Ljubljanska tržnica

Nihanje cen pri vrtnarskih (zelenjadarskih) proizvodih je v posameznih letih in mesecih veliko, odvisno od ponudbe na domačem in tujem trgu. Iz tabele 5 je razvidno, da so lahko precejšnja odstopanja od odkupnih in prodajnih cen, posebno pri prodaji na tržnici.

4 Diskusija

V Sloveniji je bilo v letu 2013 uvožene 155 tisoč ton zelenjave, 64 % sveže. Od tega se največ uvozi paradižnika, paprike, solata in čebule.

Na področju prodaje živil v Sloveniji ima največji tržni delež 7 največjih trgovskih družb: Poslovni sistem Mercator, Spar Slovenija, Engrotuš, Rudnidis (Leclerc), Hofér trgovina, Lidl in Eurospin Eko. Iz uradnih evidenc ni možno pridobiti podatkov o deležu na trgu, zato predvidevamo, da navedeni trgovci oskrbujejo približno 90 % slovenskega trga z živili (Raziskava ..., 2014, ocena).

5 Zaključek

Naša analiza pridelave in organiziranosti je pokazala, da imamo dovolj zmogljivosti za pridelavo zadostne količine hrane, pa čeprav FAO navaja približno 0,5 ha/prebivalca za zadostno samooskrbo. S površino 3.528 ha lahko pridelamo dovolj zelenjave in drugih vrtnin. Z oživitvijo kmečkih sadovnjakov in s spodbudami za nove nasade lahko pokrijemo tudi potrebe po osnovnih sadnih vrstah (jabolka, hruške, ...). Pridelava mleka in pitanje živali za meso (biki, prašiči, ...), za katere imamo na voljo približno 4.872 ha (58 % vseh površin), je samo vprašanje primerne cene.

Gorenjska lahko postane regija, ki pridelava dovolj hrane za svoje prebivalce in hkrati omogoči boljše zaslužke vpletenim v pridelavo, predelavo in prodajo.

Literatura in viri

CAP Reform.eu (online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu:
<http://capreform.eu/trends-in-eu-agricultural-self-sufficiency/>.

Cene na tržnicah (online). Javno podjetje Ljubljanska parkirišča in tržnice. 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu: http://www.lpt.si/trznice/Cene_na_trznici.

E-zadruga (online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu: <http://e-zadruga.si/zadruga/>.

FAO methodology for the measurement of food deprivation. 2008. *Updating the minimum dietary energy requirements*, Rome, October 2008, 16 p.

Modelne kalkulacije, kalkulacije v rastlinski pridelavi 2014. 2014. Analitična kalkulacija za krompir. Kmetijski inštitut Slovenije, oddelek za ekonomiko kmetijstva (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu: <http://kis.si/pls/kis/!kis.web?m=177&j=SI#nav>

Nadzor-program dela za leto 2015, živila (online). Inšpekcija za varno hrano, veterinarstvo, varstvo rastlin (UVHVVR). (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu:
http://www.uvhvvr.gov.si/si/delovna_podrocja/nadzor/program_dela/2015/.

Pogačnik, M., Vidic, F. 2016. *Medsebojno povezovanje institucij in razvoj znanja na podeželju*. 35. mednarodna konferenca o razvoju organizacijskih znanosti, 16.–18. marec 2016, Portorož.

Poročilo o stanju kmetijstva, živilstva, gozdarstva in ribištva v letu 2014. Kmetijski inštitut Slovenije, Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. Ljubljana, julij 2015, s. 156–205.

Raziskava sektorja prehrane 2014, poročilo. Javna agencija RS za varstvo konkurence. Pripravil Gabrenja, I. Ljubljana, 4. 12. 2014, 65 s.

Slovenska tehnološka platforma “Hrana za življenje”. 2007. Strateški raziskovalni program do 2020 in naprej, 2. osnutek, European Technology Platform “Food for Life”. 41 s.

Spletne trgovine (online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu:
<http://www.trgovine.net/?c=11&o=2&start=50>

S podeželja.si, spletni časopis Zadružne zveze Slovenije (online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu:
http://www.spodezelja.si/index.php?option=com_content&view=article&id=1093:pridelava-sadja-v-sloveniji&Itemid=621

Statopis, statistični pregled Slovenije 2015(online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu:
<http://www.stat.si/StatWeb/Common/PrikaziDokument.ashx?IdDatoteke=8732>.

The World of Organic Agriculture. Statistics & emerging trends 2015 (online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu: <http://www.organic-world.net/yearbook/yearbook2015.html>.

Zadružna zveza Slovenije (online). 2016. (citirano 24. 2. 2016). Dostopno na naslovu:
http://www.zadrzna-zveza.si/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=14.